

כסוכה], השכנת מים עבי שחקים [חשכת מים שבעבי שחקים, הם החושך אשר סביבותיו].

ותמהינן: ומי איכא חשוכא קמי שמיא [וכי יש חושך לפני הקב"ה]!?

והכתיב: "הוא [הקב"ה] גלא עמיקתא ומסתתרא [גולה עמוקות ונסתרות], ידע מה בחשוכא [יודע מה בחושך], ונהורא — עמיה שרי!" [האור שרוי עמו], הרי שהאור שרוי עמו, ולא החושך?!

ומשנינן: לא קשיא:

הא [האור], שרוי עמו, בבתי גוזאי [בבתים יג-א הפנימים], וכמו שנאמר: ונהורא "עמיה" שרי.

הא [החושך] שרוי סביבו בבתי בראי [בבתים החיצוניים].

[דברים אלו מסתרי תורה הם, בלי ביאור גלוי! ועיין לעיל ה-ב במהרש"א]

ואמר רב אחא בר יעקב: עוד רקיע אחד יש למעלה מראשי החיות, דכתיב במעשה המרכבה ביחזקאל: "ודמות על ראשי החיה רקיע כעין הקרח הנורא".

עד כאן [עד עניני אותו רקיע] יש לך רשות לדבר אודותם.

אבל מכאן ואילך, על עניני הרקיעים הגבוהים מכאן — אין לך רשות לדבר!

וטל שעתיד הקב"ה להחיות בו מתים: דכתיב: "ארץ רעשה, אף שמים נטפו מפני ה', זה סיני". "גשם נדבות תניף אלהים [כאשר שמעו בני ישראל את קול גבורת ה' בדברות הראשונות, פרחה נשמתם, ומיד הוריד ה' עליהם טל תחיה מן הטל שעתיד הקב"ה להחיות בו מתים], נחלתך ונלאה [הורדת מטר רצון על נחלתך אשר עיפה נפשם ופרחה] אתה כוננתה [תיקנת אותה, את נחלתך]", [ראה שבת פז ב].

ושם ברקיע ששמו "ערבות", נמצאים: אופנים ושרפים וחיות הקודש, ומלאכי השרת, וכסא הכבוד מלך אל חי רם ונשא שוכן עליהם.

שנאמר [ב"ח]: פולו לרוכב ב"ערבות" ביה שמו, [רוממו לה' הרוכב על השמים הנקראים ערבות, בשם "יה" שהוא לשון יראה, ושמחו לפניו, כמו: וגילו ברעדה].

ומנלן ד"ערבות" איקרי שמים, עד שאתה אומר ש"ערבות" רקיע הוא?

אמר רבי אבהו [ב"ח]: אתיא בגזירה שוה "רכיבה רכיבה"!

כתיב הכא: פולו ל"רוכב" ב"ערבות".

וכתיב התם: "רוכב" "שמים" בעזרך. הרי למדת שערבות איקרי שמים.

וחשך וענן וערפל מקיפין אותו את הקב"ה, שנאמר: "ישת חושך סתרו [השרה שכינתו בערפל], סביבותיו סוכתו [סביבו ענני כבוד

והנשמות שלפני, שעדיין לא הורדתם לעולם, הם המאחרים [יעטוף] לשון איחור] את הגאולה.

שכן כתוב בספר בן סירא: במופלא ממך [במובדל ומופרש ממך, שלא רצה הקב"ה לגלות לך] אל תדרוש. ובמכוסה ממך אל תחקור.

רק במה שהורשית, התבונן. אבל אין לך עסק בנסתרות! (1)

כתיב בספר דניאל: ונשאת המשל הזה על מלך בבל: "ואתה — נבוכדנצר — אמרת בלבבך: השמים אעלה, ממעל לכוכבי אל ארים כסאי, ואשב בהר מועד בירכתי צפון".

תניא: אמר רבן יוחנן בן זכאי: מה תשובה השיבתו בת קול לאותו רשע [נבוכדנצר] בשעה שאמר:

"אעלה על במתי עב, אדמה לעליון".

יצתה בת קול ואמרה לו: רשע בן רשע, בן בנו של נמרוד הרשע מלך בבל שהמריד את

[ב"ח] כל העולם כולו עליו [לשון נקיה הוא, כלומר: על עצמו ולא עלי, רש"י] במלכותו, שהשיא עצה לאנשי דור הפלגה לבנות מגדל להלחם בצבא השמים [רש"י פסחים צד ב]! (2)

והרי כמה הם ימי שנותיו של אדם? שבעים שנה!

שנאמר: "ימי שנותינו בהם שבעים שנה, ואם בנבורות שמונים שנה".

וכי במספר שנים מועט כזה אתה חושב לעלות לשמים?! (3)

והלא מן הארץ ועד לרקיע התחתון מהלך חמש מאות שנה, ועוביו של רקיע התחתון עצמו מהלך חמש מאות שנה, וכן בין כל רקיע ורקיע.

ועוד יש למעלה מהן חיות הקדש.

1. ביאר המהרש"א: במופלא ממך, היינו במעשה המרכבה "מה למעלה ומה למטה" אל תדרוש; ובמכוסה ממך, גם במעשה בראשית אל תחקור, מי שאינו בקי בטבעי מעשה בראשית; אך במה שהורשית התבונן! בלשון ציווי, כמו שכתבו החוקרים והפילוסופים שיש לאדם לחקור על מציאותו יתברך, מתוך הברואים שבעולם; ואין לך עסק בנסתרות, דהיינו בסתרי עריות כדאמרין לעיל.

2. רש"י בפסחים צד ב כתב: לאו דוקא בן בנו אלא כלומר מזרע נמרוד, וביאר בטורי אבן, שהיה זרעו מן האם.

אבל התוספות כתבו כאן: לא שהיה מזרעו, שהרי כתיב "וכוש ילד את נמרוד", ולא מצינו אותו רשע מזרע כוש, אלא על שם מעשיו שמלך גם הוא בשנער, ושלח את ידו בישראל כמו

שנמרוד שלח ידו באברהם.

והמהרש"א כתב: נמרוד אמר גם כן לעלות לשמים כמו שנאמר: הבה נבנה לנו עיר ומגדל וראשו בשמים, וכמפורש בפרק חלק, שאמרו: נעלה, ונכנו בקרדומות.

ובטורי אבן כתב: לא יתכן שקורא אותו "בן בנו" על שם מעשיו. ומצינו לגבי אחשוורוש שאמר הכתוב: "אחיו של ראש", ובן גילו. שזה החריב, וזה ביקש להחריב. זה הרג וזה ביקש להרוג. ומשמע שהביטוי "אחיו ובן גילו" קרוי על שם מעשיו. אבל "בן בנו" לא שייך לקרוא אלא אם כן הוא מזרעו. וראה מה שהוסף הרש"ש ביאור בדברי הטורי אבן.

3. כתבו התוספות, שנבוכדנצר עצמו היה קשיש יותר משבעים שנה, אלא אורחא דמילתא נקט.

ורגלי החיות כנגד כולן [כנגד כל מהלך
חמש מאות שנה שיש עד רגליהם]. (4)

וקרסולי החיות כנגד כולן. ושוקי החיות
כנגד כולן. ורכובי [עצם הירך הסמוך לשוק]
החיות כנגד כולן. וירכי [עצם הקולית
התקוע במתנים] החיות כנגד כולן. וגופי
החיות כנגד כולן. וצוארי החיות כנגד כולן.
וראשי החיות כנגד כולן. וקרני החיות כנגד
כולן.

ועוד למעלה מהן, כסא הכבוד.

ורגלי כסא הכבוד כנגד כולן, וכסא הכבוד
כנגד כולן.

ולמעלה מהן [ב"ח]: מלך אל חי וקים, רם
ונשא — שוכן עליהם.

ואתה נבוכדנצר אמרת: "אעלה על במתי עב
אדמה לעליון"?!

"אך אל שאול תורד אל ירכתי בור"!

פסוק סמוך הוא. ומשמעותו: כלפי שאמרת
"אעלה על במתי עב", לא כן יהיה! אלא,
תורד לשאול ולתחתיות הבור. (5)

שנינו במשנה: ולא ישנה במעשה מרכבה
ביחיד [ליחיד], אלא אם כן היה חכם ומבין
מדעתו:

תני רבי חייא: אבל מוסרין לו ליחיד ראשי
פרקים [ראשי פרשיות שבמעשה מרכבה]. (6)

אמר רבי זירא: איין מוסרין ראשי פרקים,
אלא לאב בית דין, ולכל [או לכל] מי שלבו
דואג בקרבו, ואינו מיקל את ראשו.

איכא דאמרי: והוא שלבו דואג בקרבו. אף
לאב בית דין איין מוסרין אלא אם כן לבו
דואג בקרבו, אבל מי שלבו דואג בקרבו
לבד איין מוסרין לו.

אמר רבי אמי: איין מוסרין סתרי תורה [כגון
מעשה המרכבה, ספר יצירה ומעשה
בראשית, והיא ברייתא, רש"י] אלא למי
שיש בו חמשה דברים [הכתובים בישעיה ג
ג]:

א. שר חמושים; ב. ונשוא פנים; ג. ויועץ; ד.
וחכם הרשים; ה. ונבון לחש, [כולם
מתבארים בגמרא לקמן יד א].

אמר רבי אמי: איין מוסרין דברי תורה
לעובד כוכבים. שנאמר: "לא עשה כן לכל
גוי, ומשפטים כל ידעום". (7)

אמר ליה רבי יוחנן לרבי אלעזר: תא אגמריך
[בוא ואלמדך] בברייתא של מעשה
המרכבה.

4. ראה מהרש"א שביאר כן, והעיר מזה על
התוספות.

5. מצודות. וביאר המהרש"א: נשמתו — אל
שאול, שהוא גיהנם, תורד. וגופו — אל ירכתי
בור! שלא יהיה נקבר בקברו, אלא נשלך מחוץ
לבור. דהיינו, לירכתי בור, וכפי שאכן היה.

6. פירש רבינו חננאל: פותחין לו ראשי דברים,
והוא מבין מדעתו.

7. הקשו התוספות: תיפוק ליה משום שעובד
כוכבים העוסק בתורה חייב מיתה, כדאיתא
בסנהדרין, והמוסר לו עובר ב"לפני עור לא תתן
מכשול". ואם המדובר בשבע מצות בני נח, הרי
מצוה ללמדם?! וראה מה שיישבו בזה.

אמר ליה רבי אלעזר לרבי יוחנן: עדיין לא קשאי [לא זקנתין] ואין לבי דואג בקרבי. (8)

כי קש רבי אלעזר [כשנזדקן], נח נפשיה [נסתלקה נפשו] דרבי יוחנן.

אמר ליה רבי אמי לרבי אלעזר: תא ואגמרך [בוא ואלמדך] אני בכרייתא של מעשה מרכבה.

אמר ליה רבי אלעזר לרבי אסי: אי זכאי – גמירתא מרבי יוחנן רבך [לו הייתי זכאי ללמוד במעשה מרכבה, כבר הייתי לומדה מרבי יוחנן רבך].

וכתב המהרש"א: מכאן יש ללמוד שלא לעסוק הרבה בתורת הקבלה, וכל שכן שאין לדרוש בעניני קבלה ברבים, כי חכמת הקבלה עוסקת בדברים שהם למעלה ממעשה מרכבה! וראיה לדבר, מכך שלא מצינו רמז לחכמת הקבלה, לא בתלמוד, ולא בכל מדרשי התנאים האחרים. ומוכח מכאן שיותר ראוי להסתירה ולא לגלותה.

ומוסיף המהרש"א, שיש למחות באלו הדורשים בחכמה זו ברבים גם בסוד השם!

רב יוסף הוה גמיר [היה לומד] בכרייתא דמעשה המרכבה; ואילו סבי דפומביתא [זקני פומבדיתא, והם רב יודא ורב עינא,

מהרש"א] הוו תנו [היו שונים] בכרייתא דמעשה בראשית.

אמרו ליה סבי דפומבדיתא לרב יוסף: ליגמרוך מר [למדנו אדוני] במעשה מרכבה.

אמר להו רב יוסף לסבי דפומבדיתא: אגמרוך לי מעשה בראשית [למדוני אתם במעשה בראשית].

אגמרוך [ב"ח], אכן לימדו סבי דפומבדיתא לרב יוסף את הכרייתא של מעשה בראשית.

לבתר דאגמרוך [אחר שלימדוהו], אמרו ליה שוב: ליגמרוך מר במעשה מרכבה.

אמר להו רב יוסף לסבי דפומבדיתא: תנינא בכו [למדנו ברייתא על מעשה מרכבה]:

כתיב: "דבש וחלב תחת לשונך", ללמדך: דברים המתוקין מדבש וחלב [מעשה המרכבה שהוא מתוק מדבש וחלב] יהו תחת לשונך ולא על לשונך.

רבי אבהו אמר מהכא: כתיב: "כבשים [ש"ן ימנית] ללבושך", אל תיקרי "כבשים" אלא כבושים [ב"ח], ללמדך: דברים שהן כבשונו [סתרו] של עולם יהיו תחת לבושך, כלומר: יהיו נסתרים. (9)

8. כתב רבינו חננאל: לא קשאי, כלומר: איני בן חמשים שנה.

9. כתב רש"י: כבשונו של עולם, סתרו של עולם, כמו "רישא בכבשא" [כשרוצים להסיר את שערות הראש מטמינים אותו ברמץ], "בהדי

והמהרש"א כתב: אפילו בשבע מצוות דידהו אין מוסרין להם סתרי תורה, והם טעמי תורה וכיוצא בזה.

ובטורי אבן כתב: רבי אמי סבירא ליה כמאן דאמר גוי אסור ללמוד תורה משום גזל, שהתורה מורשה היא לישראל. וכיון שהישראל מוסרו לו, אין בו משום גזל.

בתחילת ספר יחזקאל, בפרק א, נכתב
"מעשה מרכבה"

פסוק א. "ויהי בשלשים שנה, ברביעי,
בחמשה לחודש... נפתחו השמים, ואראה
מראות אלהים".

פסוק ג. "היה היה דבר ה' אל יחזקאל...
ותהי עליו שם יד ה'".

פסוק ד. "וארא, והנה רוח סערה באה מן
הצפון, ענן גדול ואש מתלקחת, ונגה לו
סביב. ומתוכה **כעין החשמל** בתוך האש".

ומפורט שם בפסוקים הבאים, בהרחבה,
מעשה המרכבה.

פסוק כו. "וממעל לרקיע אשר על ראשם
כמראה אבן ספיר, דמות כסא.

ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם עליו
מלמעלה".

פסוק כז. "וארא **כעין החשמל**, כמראה אש
בית לה סביב, ממראה מתניו ולמעלה.

וממראה מתניו ולמטה ראיתי כמראה אש,
ונגה לו סביב".

פסוק כח. "כמראה הקשת אשר יהיה בענן
ביום הגשם, כן מראה הנגה סביב. הוא
מראה דמות כבוד ה'".

ולאחר מכן, בתחילת פרק ב: "ויאמר אלי:
בן אדם, עמוד על רגליך!"

ומשם ואילך כבר אינו מדבר בענין מעשה
מרכבה.

אמרו ליה סבי דפומבדיתא לרב יוסף: כבר
תנינן בהו [למדנו את הברייתא של מעשה
מרכבה על הפסוקים שבמעשה המרכבה
בספר יחזקאל] מתחילת הפרק עד סופו, **עד**
"ויאמר אלי בן אדם" שבתחלת פרק שני.

אמר להו רב יוסף לסבי דפומבדיתא: אם עד
כאן כבר למדתם — שלמדתם גם את
הפסוקים כז וכח — הרי למדתם הרבה, כי
הן הן [שני פסוקים אלן] **מעשה המרכבה**,
שהם מדברים בצורת השכינה ומראהו של
הקב"ה.

מיתיבי: עד היכן מעשה המרכבה?

רבי אומר: עד סוף פסוק כו. דהיינו, **עד**
תחילת פסוק כז, המתחיל במילים **"וארא**
כעין חשמל" בתרא, [שהוא הביטוי האחרון
של "כעין חשמל" בפרק זה, ולעיל בפסוק ד
מופיע בפעם הראשונה הביטוי "כעין
החשמל"], ולא עד בכלל!

רבי יצחק אומר: גם תחילת פסוק כז כלולה
במעשה מרכבה — **עד ה"חשמל"** [וכולל
מלה זו].

הרי למדנו שעיקר מעשה המרכבה הוא עד
סוף פסוק כו, או לכל היותר, גם תחילת
פסוק כז, ולא כל פסוק כז ופסוק כח כפי
שאמר רב יוסף?!

ומשנינן: **עד "וארא"** כעין החשמל,
מגמרינן. וכך אמר התנא בברייתא: עד היכן

כבשי דרחמנא למה לך" [סתרים של הקב"ה], "ממני יצאו כבושין" [דברים נעלמים הללו ממני יצאו].

מעשה המרכבה שניתן לדרוש, ולא הקפידו בכך חכמים — עד סוף פסוק כו או אף כמה תיבות בתחילת פסוק כז — (10)

ואילו **מכאן**, מתחילת פסוק כז, **ואילך**, עד סוף הפרק, **מסרינן** בביאור אותם פסוקים, **ראשי פרקים** בלבד, כי הקפידו חכמים עליהם.

איכא דאמרי: הכי קאמרה הברייטא: כל מעשה מרכבה, מתחילתו ועד **וארא** [עד סוף פסוק כו] **מסרינן ראשי פרקים** בלבד, ואילו **מכאן ואילך**, רק **אם הוא חכם מבין מדעתו אין**, ממשיכים למסור לו ראשי פרקים, **ואי לא** — לא מוסרים לו כלום.

ומקשינן לרבי יצחק האומר שדושים גם את תחילת פסוק כז **עד החשמל**:

ומי, וכי דרשינן **ב"חשמל"?**!

והא ההוא ינוקא [קטן] דדריש **ב"חשמל"**, ונפיק נורא [יצאה אש] **מ"חשמל" ואכלתיה** [ושרפתו]?

ומשנינן: שאני ינוקא, דלא מטי זימנא [שאני תינוק שעדיין לא הגיע זמנו] **דלא אורח ארעא דדריש** [שאינן זה דרך ארץ שידרוש בו].

אמר רב יהודה אמר רב [ב"ח]: ברם, זכור אותו האיש לטוב, וחנניה בן חזקיה שמו, כי

אלמלא הוא נגזו ספר יחזקאל, כיון שהיו דבריו בסופו בעניני הקרבנות, אשר הם סותרין דברי תורה. והוא יישבם. (11)

מה עשה חנניה בן חזקיה?

העלו לו לעלייה שלש מאות גרבי מידות של שמן למאור, וישב בעלייה, ודרשו לספר יחזקאל שלא יסתרו דבריו לסתרי תורה.

תנו רבנן: מעשה בתינוק אחד שהיה קורא בבית רבו בספר יחזקאל, והיה מבין ב"חשמל" [יודע לדרוש מהו חשמל], ויצאה אש מ"חשמל", ושרפתו.

וביקשו חכמים, בגלל מעשה זה, לגנוז ספר יחזקאל.

אמר להם רבן שמעון בן גמליאל [ב"ח]: אם תינוק זה חכם, כולם [ב"ח] חכמים הן. כלומר: אם זה הקטן חכם, כל הקטנים חכמים, ולהם יש לחוש שלא ילמדו בו.

אבל לגדולים אין לחוש, כדאמרינן לעיל: שאני ינוקא דלא מטא זמניה [מהרש"א].

ועתה מפרשת הגמרא פסוקים שונים במעשה המרכבה בספר יחזקאל:

מאי "חשמל"?

אמר רב יהודה:

תמים, וחטאת את המקדש; ומשמע: פר של ראש חודש חטאת הוא, ואינו אלא עולה, ראה מנחות מה א.

וברש"י במסכת שבת פירש: כגון מה שאמר: "נבילה וטריפה לא יאכלו הכהנים", ומשמע: הא ישראל אוכלים, והוא סותר דברי תורה.

10. כנראה כוונת רש"י שניתנו לדרוש אותם לתלמידים, וכהמשך לשון הגמרא: מכאן ואילך "מסרינן".

11. כגון מה שכתוב ביחזקאל מה: "כה אמר ה' אלהים, בראשון באחד לחדש תקח פר בן בקר